

Irena
Kraševac

Zagreb na prekretnici

Katastrofalan potres koji je zadesio Zagreb i okolicu u nedjelju, 22. ožujka 2020. u 06:24, nakon prvobitnog šoka koji je izazvao u stanovništvu istodobno ugroženom koronavirusom, ostavio je teške posljedice na arhitektonskoj baštini. Ponajprije smo dobili uvid u iznimno loše stanje stambenih zgrada izgrađenih krajem 19. i početkom 20. stoljeća i probleme ljudi koji su ostali doslovno bez krova nad glavom u zgradama koje su postale nesigurne, da bi ubrzo počele kružiti informacije i o štetama na kulturnim dobrima. U jeku rasprava o kontroverznom GUP-u, grad je suočen s novim problemima koji su dijelom rezultirali iz dugogodišnje nebrige i nedjelotvornosti nadležnih službi i pojedinih stanara. Statika mnogih zgrada bila je ozbiljno narušena otprije, a potres je to samo ubrzao.

U ovom ćemo članku razmotriti situaciju duž Zelene potkove, koja je u cijelom svojem potezu zaštićeno kulturno dobro. Povijesni ambijent Donjega grada postao je 1962. godine zaštićena urbanistička cjelina upisana u nacionalni Registar spomenika kulture, a do toga vremena već je bio ozbiljno ugrožen. Većina građevina na tom je području nastala upravo nakon razornog potresa 9. studenoga 1880., zahvaljujući promišljenom urbanističkom planiranju i viziji gradskih čelnika. Uslijedila su dva rata, koja su pogodovala radikalnim društvenim promjenama. Poslijeratna su razdoblja potaknula migracije stanovništva iz ruralnih krajeva, koje u gradu traži posao i stambe-

no zbrinjavanje. Veliki stanovi u donjogradskim stambenim palačama pregrađuju se i nadograđuju, najčešće proizvoljno i prema potrebama trenutne situacije. Socijalistički sustav u središte postavlja kritiku buržoaskog, građanskog društva prethodnog razdoblja, pa se na svoj način obračunava i s materijalnim nasljedem puštajući da simboli toga vremena propadnu. Stanovi i čitave zgrade se nacionaliziraju i neri-

jetko pretvaraju u slamove. U to vrijeme je građevna supstanca još relativno nova (u prosjeku 50-ak godina) i trpi devastaciju. Pomama za stanovanjem u užem središtu grada ne jenjava, pa se 70-ih i 80-ih godina otkrivaju tavani kao atraktivni prostori za adaptaciju, čime se dodatno opterećuje statika zgrada. Nakon trećeg, Domovinskog rata, Zagreb nasreću prolazi s manjim razaranjima prouzrokovanim štetama od tri ciljana raketiranja, ali ponovo se postavlja problem stambenog zbrinjavanja. Devedesetih se godina pokreću zapleteni i pravno komplicirani procesi povrata imovine nacionalizirane u doba socijalističke Jugoslavije. Zgrade su izravne žrtve tih dugotrajnih procesa. Zaštićeni stanari nemaju motivacije ni potrebe ulagati u nešto što nije njihovo, a pravni vlasnici nisu obvezni ulagati u svoje nekretnine. Nerijetko crijep i ukrasna dekoracija padaju s krovova i fasada, uz izvješenu obavijest OPREZ za pješake koji ih zaobilaze. Noviji propisi o energetske učinkovitosti zgrada potiču neka nova rješenja, a uzlet turizma u „nepoznatu i romantičnu srednjoeuropsku metropolu“ i dostupnost EU-fondova aktualizirali su bojanje fasada. Problemi nisu riješeni osvježenim uličnim pročeljima, jer se najčešće nije provelo saniranje cjelokupne zgrade, a stražnje strane i dalje ostaju neožbukane. Kuće tako odaju bijedno stanje grada: ulickano lice i njegovo ružno naličje. A u sredini ostaju loše stambene situacije koje se i dalje proizvoljno adaptiraju i pregrađuju ili ostavljaju prepuštene propadanju bez potrebnih civilizacijskih standarda stanovanja. Novi problem javlja se s potrebom ugradnje dizala, za koje zakonodavac traži posebne i stroge propise. U svemu tome metežu nema dovoljno parkirnih mjesta jer su dvorišta krcata kojekakvim pomoćnim prostorijama (drvarnice već odavno nisu potrebne!), a nedavni zakon o legalizaciji i te objekte pretvara u skupne nekretnine!

Doista, luksuz je stanovati u Donjem gradu na potezu prekrasne Zelene potkove! Problem je dakako u kulturi stanovanja,

koja je u diskrepanciji s baštinjenim povijesnim prostorom kao takvim i njegovim građevnim fondom. A način na koji se ovdje stanuje daleko je ispod civilizacijske razine jedne srednjoeuropske metropole. O tome ponajbolje svjedoči krhka zgrada (bez žbuke od vremena izgradnje!) na uglu Đorđičeve i Petrinjske ulice, u kojoj je stradala mlada žrtva nemilog potresa. O njezinoj narušenoj statici i prijeko potrebnoj sanaciji trebali su znati oni koji u njoj žive, svi koji uz nju prolaze i oni koji brinu o sigurnosti i zaštiti (ne samo spomenika).

Svi smo jednako osupnuti štetama na kulturnim institucijama. Među prvima počele su kolati fotografije Muzeja za umjetnost i obrt, Arheološkog muzeja, HAZU. Zelena potkova sa simbolima najbolje kulturne tradicije koja je izgradila i održala identitet nacije i grada, načeta je u svom najvažnijem dijelu.

Ako ćemo učiti na povijesnim iskustvima i činjenicama, znamo da je potres iz 1880. potaknuo urbanističko planiranje i izgradnju grada kojeg smo baštinili. Rasprave o „bolletici“ odavno nisu relevantne jer smo zahvaljujući stručnjacima dobili kvalitetne studije i revalorizacije kako arhitekture tako i cjelokupnog povijesnog ambijenta. Obrtna škola nastala je iz potrebe obnove grada u 19. stoljeću, opstala je u svojoj zgradi stiješnjena s vjekovnim suputnikom, Muzejem za umjetnost i obrt. Stotinu godina ne nalazimo rješenje za prostorni razvoj dviju ustanova koje su nabujale pod istim krovom iz 1888. godine. Ta je zgrada, za razliku od susjedne Muzičke akademije iz 2015., dugo odolijevala vremenu. Sada je došlo konačno upozorenje da tako više ne može.

Mnogi strateški planovi i smjernice razvoja grada sada se slažu na novo. Megalomanski projekt „zagrebačkog Manhattana“ sada se čini još više nereálnim i nepotrebnim. Kako ćemo se odnositi prema Zagrebu u novim okolnostima, odgovornost je svih koji sudjeluju u odlučivanju. Na kušnji je njihov moralni kredibilitet i odgovornost.

Dosluh i suradnja sa strukom prijeko je potrebna. Zagreb je predugo bio izložen lošim potezima vlastodržaca i neučinkovitosti oslabljene struke konzervatora. Je li moguće promijeniti pravac i pravodobnim i stručno potkrijepljenim djelovanjem spasiti grad?

„Godine 2004. Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Zagreba naručio je elaborat koji je trebao poslužiti kao inicijalni dokument za sustavnu i etapnu obnovu Zelene potkove. Elaborat je prezentiran Gradskoj skupštini. U potom predstavljenoj gradskoj strateškoj i razvojnoj projekciji obnova Gornjega grada i Zelene

1 Citat je preuzet iz elaborata: Snješka Knežević, *Zagrebačka zelena potkova – urbani rezervat?* http://www.d-a-z.hr/files/File/Prilozi/urbani-zam.zg/Lenucijeva_potkova-Snjeska_Knezevic-2009_10.pdf

potkove proglašeni su prioritetima i dobili status gradskog projekta. Do kraja 2008. na čitavom području Zelene potkove nije učinjeno ništa.¹ Unatoč činjenici da nije izrađena umjetnička topografija glavnoga hrvatskoga grada, struka je „naoružana“ brojnim novijim knjigama, člancima i izložbenim prezentacijama posvećenih zagrebačkoj umjetničkoj baštini. Svijet je prepoznao specifičnosti i kvalitetu grada – o čemu je svjedočio velik turistički priljev posljednjih godina – a kojeg smo tako loše tretirali ne ulažući dovoljno u njegovu modernizaciju u skladu sa standardima novog vremena i mogućom simbiozom starog i novog. Pritom je kulturna baština postala lateralna žrtva koju je sadašnji potres još teže pogodio. x

U Zagrebu, 24. 3. 2020.